

Povijesni razvoj i važnost Vatikanske knjižnice

Komugović, Helena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:628903>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Helena Komugović

Povijesni razvoj i važnost Vatikanske knjižnice

Završni rad

Mentor: dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, doc.

Zagreb, lipanj 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni razvoj.....	2
2.1. Papinsko sužanjstvo i knjižnica u Avignonu	2
2.2. 15. i 16. stoljeće.....	3
2.3. 17. i 18. stoljeće.....	4
2.4. Od 19. stoljeća do danas.....	6
3. Važnost knjižnice.....	8
3.1. Gutenbergova Biblija	8
3.2. Vatikanski kodeks	9
3.3. Numizmatički kabinet	10
3.4. Izdavačka djelatnost Vatikanske knjižnice	11
3.4.1. Katalozi rukopisa	12
3.4.2. Zbirka <i>Studi e tesi</i>	13
3.4.3. Zbirke faksimila i ilustrirana izdanja	13
3.5. Vatikanska škola bibliotekarstva.....	14
4. Zaštita i očuvanje građe	16
4.1. Laboratorij za restauraciju.....	16
4.2. Laboratorij za fotografiju	17
4.3. Projekt digitalizacije.....	19
5. Arhivska građa	20
5.1.1. Arhivi obitelji.....	20
5.1.2. Arhivi rimskih bazilika	20
5.1.3. Arhivi javnih bilježnika kneževine Orange	21
5.1.4. Arhivska zbirka Patetta	21
5.1.5. Arhiv F.U.C.I	21

5.2. Vatikanski apostolski arhiv	21
6. Zaključak.....	25
7. Literatura.....	26
Sažetak	28
Summary	29

1. Uvod

Predmet ovog rada je Vatikanska knjižnica (*Biblioteca Apostolica Vaticana*). Nalazi se u Apostolskoj palači u Rimu. Na početku rada bit će objašnjena sama povijest knjižnice, uključujući i najranije podatke vezane za pohranu građe Rimske crkve prije osnivanja Knjižnice. Poglavlje *Povijesni razvoj* uključit će različita sjedišta knjižnice kroz njenu povijest, uključujući i ono u Francuskoj tijekom boravka Svete Stolice u Avignonu.

U nastavku rada slijedi poglavlje *Važnost knjižnice* u kojem će biti opisane neke od najvažnijih knjiga koje se čuvaju u Knjižnici, Gutenbergova Biblija i Vatikanski kodeks. Nadalje, u poglavlju će se predstaviti i numizmatički kabinet koji čini jedan dio Knjižnice i u kojem se nalazi brojna numizmatička građa. Zatim će biti objašnjena povijest i značaj izdavačke djelatnosti Vatikanske knjižnice te će na kraju poglavlja biti objašnjena struktura Škole bibliotekarstva koja se nalazi u sklopu Knjižnice.

Poglavlje *Zaštita i očuvanje građe* obuhvatit će podatke vezane za obradu, restauraciju, zaštitu i očuvanje vrijedne građe koja se nalazi u Vatikanskoj knjižnici. S obzirom da Knjižnica posjeduje brojnu rijetku i vrlo staru građu razvila je laboratorij za restauraciju, laboratorij za fotografiju te projekt digitalizacije koji će se detaljno opisati.

Budući da Knjižnica ima dugu povijest, sadrži i brojnu arhivsku građu velike vrijednosti. U posljednjem poglavlju glavnog dijela rada, *Arhivska građa*, predstavit će se arhivski odjeljak knjižnice zajedno s arhivima koji se nalaze u njemu. Na samome kraju, bit će riječi od Vatikanskom apostolskom arhivu koji, iako više nije fizički povezan s knjižnicom, čuva vrijedne arhivske dokumente koji su se prije prelaska u novi prostor nalazili u Knjižnici.

2. Povijesni razvoj

Vatikanska knjižnica (*Biblioteca Vaticana*) ima bogatu povijest dugu gotovo dvije tisuće godina. Sami počeci razvoja knjižnice do danas nisu poznati, no najraniji poznati podaci vezani za očuvanje spisa sežu u 3. stoljeće kada se javlja vijest jednog pape vezana za očuvanje spisa mučenika. Poznato je da je knjižnica od samih početaka usko povezana s arhivom te ih papa Damaz smješta u crkvu sv. Lovre. Najvjerojatnije u 7. st. knjižnica se seli u Lateran te često služi za rimske sinode. Osim crkvenih djela, u knjižnici su se već tada nalazili i heretički spisi.¹ Pored Lateranske bazilike u kojoj se nalazila Knjižnica, papa Damaz osnovao je i papinski arhiv gdje se spisi čuvaju u posebnim spremištima nazvanim *scrinium*.² Za prvi značajniji knjižnični fond Vatikanske knjižnice zaslužan je papa Bonifacije VIII. (1294.-1303.), posljednji papa koji je bio na vlasti prije selidbe Svete Stolice u Francusku. Inventar je činilo 5 000 svezaka, među kojima mnoštvo grčkih kodeksa. Ova knjižnica ostala je u Italiji gdje je i propala.³

2.1. Papinsko sužanjstvo i knjižnica u Avignonu

Papinska knjižnica ostaje u Lateranu sve do 14. stoljeća kada se pape sele u Francusku. Ovo razdoblje traje od 1309. do 1377. godine i poznato je pod nazivom *Avignonsko sužanjstvo*. Do njega dolazi kada francuski kralj Filip IV. nagovara papu Klementa V. da napusti svoje sjedište u Rimu u kojem je bilo teško održavati autoritet u odnosu s rimskim feudalnim obiteljima. S obzirom da je Avignon bio pod vlašću napuljskih Anžuvina, kraljica Ivana ga prodaje papi Klementu V. 1348. godine.⁴

Tijekom boravka papa u Francuskoj, osniva se nova papinska knjižnica u Avignonu koja je služila kao prostor za okupljanje učenih ljudi, književnika i umjetnika iz Francuske, ali i drugih susjednih zemalja. Njen tvorac je jedan od francuskih papa, Ivan XXII. koji je kupovao građu i tako gradio knjižnični fond. Za razliku od njega, njegovi nasljednici davali su izrađivati rukopise. Važan izvor za povećanje broja knjiga u papinskoj knjižnici bilo je pravo na nasljeđivanje. Prema njemu, ostavština svakog svećenika nakon njegove smrti pripadala je papinskoj knjižnici te je tako broj knjiga narastao na 1 500. Knjižnica je imala nekoliko

¹ Hessel 1977, 16.

² Dovranić, Ivan. „Ivan Damiš, Iz moje crkvenopovijesne bibliografije“; Arhivski vjesnik, br. 39 (1996): 203 // <https://hrcak.srce.hr/65268> (26.06.2021.)

³ Hessel 1977, 34.

⁴ Avignonski pape, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4847> (26.06.2021.)

dijelova: pravu knjižnicu, privatnu knjižnicu pape i trezor u kojem su se čuvale knjige za crkvene ustanove.⁵

Premda su u Italiji i dalje vladali politički nemiri, papa Grgur XI. godine 1377. vraća sjedište Svete Stolice u Rim. Papinska knjižnica osnovana u Avignonu ondje i ostaje te većina građe propada tijekom velikog crkvenog raskola. Dio je ipak vraćen Svetoj Stolici 1891. godine.⁶ Nakon povratka u Rim, Papinska knjižnica se opet treba izgraditi ispočetka.

2.2. 15. i 16. stoljeće

Papa Nikola V. bio je veliki bibliofil⁷ i upravo je on zaslužan za stvaranje nove papinske zbirke. Kao veliki ljubitelj grčkih rukopisa, 1450. godine šalje svoje ljude u potragu za djelima klasičnih pisaca.⁸ Nikola V. trošio je jako puno novca na prikupljanje rijetkih rukopisa te na prepisivanje onih do kojih nije mogao doći. U vrlo kratkom periodu prikupio je 1 000 knjiga za novu knjižnicu. Sanjao je o velikoj knjižnici koja bi imala barem približno značenje kao Aleksandrijska knjižnica u antici. Planirao je za nju veliku zgradu, no nije uspio u potpunosti ostvariti svoje želje tijekom svog života.⁹

Nakon smrti Nikole V. njegovi nasljednici nastavljaju financirati i obogaćivati papinsku zbirku. Bulom *Ad decorem militantis Ecclesiae*, papa Siksto IV. ustanovljuje novu Vatikansku knjižnicu 15. lipnja 1475. godine.¹⁰ Broj svezaka se povećao na 3 500 te su za njih izgrađene nove prostorije u prizemlju Apostolske palače koju je dao izgraditi papa Nikola V. Prostorije su ukrasili poznati umjetnici onog vremena.¹¹ Prostorije Knjižnice dijelile su se na četiri dijela: javnu knjižnicu koja se dijelila na latinski (*Bibliotheca Latina*) i grčki odjel (*Bibliotheca Graeca*), tajnu knjižnicu (*Bibliotheca Secreta*) u kojoj su se čuvali rukopisi nedostupni javnosti te na papinsku knjižnicu (*Bibliotheca Pontificia*) u kojoj su se čuvali papinski spisi. O smještaju, klasifikaciji i katalozima brinuo se knjižničar Bartolomeo Platina.¹²

Vatikanska knjižnica se kontinuirano razvija, a za značajan porast knjižničnog fonda u 16. st. zaslužan je papa Leon X. koji je za Knjižnicu kupio brojne rukopise i tiskane knjige, dok je

⁵ Hessel 1977, 35.

⁶ Mercier 2001, 320.

⁷ Bibliofilija - strast za skupljanjem knjiga; (Bibliofilija, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7456> (26.06.2021.))

⁸ Hessel 1977, 44.

⁹ Stipčević 2006, 326-237.

¹⁰ Mercier 2001, 321.

¹¹ Hessel 1977, 45.

¹²Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (26.06.2021.)

papa Grgur XIII. bio prvi papa koji je počeo odvajati arhivsku od knjižnične građe. Povećanjem fonda, u Knjižnici dolazi do nedostatka prostora te se papa Siksto V., između 1587. i 1589. odlučuje za izgradnju novih prostorija za smještaj knjižnice za koje je zaslužan arhitekt Domenico Fontana.¹³

Kao i danas, Vatikanska knjižnica je bila dostupna učenim ljudima, znanstvenicima i istraživačima. Papa Siksto IV. je u jednom dokumentu jasno odredio kako Knjižnica mora biti *na upotrebu svim učenim ljudima, kako našega tako i budućih vremena*.¹⁴ Osim služenja knjižničnim fondom unutar knjižnice, moglo se posuđivati rukopise i rijetke knjige i izvan knjižnice. O tome svjedoče brojni popisi posudbi koji su uključivali imena posuđivača, naslov knjige te datume kada je knjiga posuđena i vraćena. Zanimljiva je i činjenica da je izabranim pojedincima bilo omogućeno posuđivanje čak i onih knjiga koje su lancima bile vezane za pultove.¹⁵

2.3. 17. i 18. stoljeće

17. stoljeće vrlo je bitno za razvoj Vatikanske knjižnice jer u njemu dolazi do znatnog porasta broja knjiga u Knjižnici. U ovom razdoblju u Knjižnicu dolaze skupocjeni rukopisi i knjige iz cijelog kršćanskog svijeta. Brojni pape troše golema novčana sredstva za kupnje knjiga, ali i cijelih knjižnica od privatnih bibliofila kako bi obogatili Papinsku knjižnicu. Tri najznačajnije prinove ovog doba su svakako Urbinska knjižnica, Palatinska knjižnica te ostavština kraljice Kristine.¹⁶

Knjižnicu u Urbinu osnovao je vojvoda Federico da Montefeltro između 1472. i 1482. godine. Bila je jedna od najvažnijih knjižnica renesansne Italije. Njena važnost je u tome što vojvoda prije svega inzistira da se u knjižnici nalaze rukopisi, a rijetko tiskane knjige. Stoga su glavni dio knjižnice činili rukopisi antičkih, grčkih i rimskih pisaca na latinskom jeziku te jako puno grčkih rukopisa.¹⁷ Papa Aleksandar VII. je 1657. godine otkupio od vojvode Montefeltra njegovu knjižnicu za 10 000 škuda.¹⁸ Nakon što je dospjela u posjed Vatikanske knjižnice popis knjižničnog fonda potvrđuje da je knjižnica imala naglasak na rukopisima. Prema popisu,

¹³ Isto.

¹⁴ Stipčević 2006, 328.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto, 544.

¹⁷ Zlatar, Zdenko. „Kraljevstvo Slavena u međunarodnom političkom, ekonomskom i kulturnom kontekstu“; Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 1 (2011): 23-24 // <https://hrcak.srce.hr/76384> (26.06.2021.)

¹⁸ Stipčević 2006, 544.

knjižnica je imala 964 rukopisa i 109 tiskanih knjiga.¹⁹ Katalog njenih latinskih kodeksa izradio je poznati pjesnik i polihistor, Dubrovčanin Stjepan Gradić koji je 1682. godine postao upravitelj Knjižnice.²⁰

Palatinska knjižnica (*Bibliotheca Palatina*) iz Heidelberga bila je druga najvažnija knjižnica na njemačkom jezičnom području uz Dvorsku knjižnicu u Beču. Tijekom Tridesetogodišnjeg rata knjižnica dospjela je u ruke bavarske vojske i Maksimilijana I. Bavarskog. Godine 1623., u znak zahvalnosti zbog podrške koju je dobio od Rima, Maksimilijan I. Bavarski darovao je knjižnicu papi Grguru XV. Ova knjižnica bila je najbogatiji dar koji je Vatikanska knjižnica ikada dobila. Leone Allacci, bibliotekar Vatikanske knjižnice, bio je zadužen za prijenos knjiga iz Heidelberga u Rim te je u svojim djelima detaljno opisao transport. Tako je Vatikanska knjižnica dobila 3 500 rijetkih rukopisa na grčkom, židovskom, njemačkom i francuskom jeziku. Za Njemačku je to bio najveći gubitak u povijesti knjižnica. Godinama poslije, Njemačka ju je pokušala vratiti, no vraćeni su samo poneki rukopisi nakon Bečkog kongresa u 19. stoljeću.²¹ Prije prijenosa knjiga skinuti su stari uvezi te su zamijenjeni novima od zelene pergamene. Svaki svezak dobio je natpis *Iz knjižnice sam, koju je bavarski vojvoda Maksimilijan, nakon zauzeća Heidelberga zaplijenio i kao ratni plijen poslao Grguru XV.*²²

Švedska kraljica Kristina imala je bitnu ulogu u okončanju Tridesetogodišnjeg rata. 1648. godine. Nakon što je abdicirala preselila se u Rim gdje je na njen poticaj osnovana Kraljevska akademija Kristine od Švedske (*Accademia Reale di Cristina di Svezia*) i kazalište *Tordinona*. Družila se s učenim ljudima i književnicima te je za svog života prikupila veliku zbirku rukopisa, knjiga i umjetnina.²³ Nakon njezine smrti, 1690. godine, papa Aleksandar VII. kupio je njenu ostavštinu koja se i danas čuva u Vatikanskoj knjižnici.²⁴

18. stoljeće karakterizira rast i razvoj zbirki starina i umjetnina. Godine 1738. osnovan je Numizmatički odjel (*Medagliere*) koji sadrži grčke i rimske kovanice i medalje. Tijekom stoljeća kupljenje su i dvije nove biblioteke, *Bibliotheca Capponi* (1757.) i *Bibliotheca Ottobori* (1748.). Osniva se i Muzej (*Museo Sacro*) koji je obogaćen raznim crkvenim

¹⁹ Zlatar, Zdenko. „Kraljevstvo Slavena u međunarodnom političkom, ekonomskom i kulturnom kontekstu“; Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 1 (2011): 23-24 // <https://hrcak.srce.hr/76384> (26.06.2021.)

²⁰ Stipčević 2006, 544.

²¹ Isto, 538.

²² Hessel 1977, 57.

²³ Kristina, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34030> (27.06.2021.)

²⁴ Stipčević 2006, 544.

predmetima izrađenim od terakote, bjelokosti, bronce i dr. Godine 1767., odvajaju se laički od svetih predmeta te tako nastaju dva muzeja: Muzej kršćanske umjetnosti (*Museo Sacro*) i Muzej poganske umjetnosti (*Museo Profano*). Muzeji se od 1999. godine nalaze u sklopu Vatikanskih muzeja (*Musei Vaticani*). U sklopu knjižnice, 1785. godine osnovan je Fond za gravure (*Gabinetto delle Stampe*).²⁵

Tijekom 18. stoljeća, Napoleon je u svojim pohodima diljem Europe pljačkao umjetničko i književno blago. Radilo se o pomno osmišljenim pljačkama čiji je cilj bio prikupljanje što više građe kako bi Pariz, središte Napoleonova carstva, postao kulturno središte svijeta. Među knjižnicama koje su pretrpjele najveće gubitke nalaze se knjižnice u Njemačkoj i Italiji. Između 1797. i 1798. Vatikanska je knjižnica morala predati 500 rukopisa od čega je 38 pripadalo znamenitoj Palatinskoj knjižnici te gotovo cijelu numizmatičku zbirku. Nakon pada Napoleona, vlasnici su tražili povrat ukradenog, no u tome su uspjeli samo djelomično te je većina građe ipak ostala u Parizu. Mnoge dragocjenosti su promijenile vlasnike pa je tako Njemačka uspjela povratiti neke rukopise bivše Palatinske knjižnice koji su se prije krađe čuvali u Vatikanskoj knjižnici.²⁶ Nakon Bečkog kongresa većina otuđenih rukopisa i umjetnina vraćena je Knjižnici.

2.4. Od 19. stoljeća do danas

Nakon što je 1805. godine Rim pripojen Francuskom Carstvu, Vatikanska knjižnica postaje Nacionalna knjižnica i obogaćuje svoj fond građom iz raznih crkvenih redova. Papa Leon XIII. otvara knjižnicu široj javnosti koja uključuje istraživače i povjesničare. Također, otvara prostoriju u kojoj je moguće čitati tiskane knjige i gdje su knjige slobodno dostupne na policama. U ovom periodu, prefekt i isusovac Franz Ehrle pokreće katalogizaciju rukopisa i tiskanih knjiga uz detaljno opisana pravila i upute koje su ostale na snazi do danas.²⁷

Do znatnog povećanja knjižničnog fonda došlo je kupnjom Knjižnice Barberini (*Biblioteca Barberini*) koja je Vatikansku knjižnicu obogatila s 11 000 rukopisa na grčkom, latinskom i orijentalnim jezicima te s 36 000 tiskanih knjiga. Nakon Prvog svjetskog rata, 1921. godine dio Vatikanske knjižnice postaje pozamašna zbirka bibliofila Giovannija Francesca De Rossija s više od 1 200 rukopisa, 6 000 rijetkih tiskanih knjiga te 2 500 inkunabula.²⁸

²⁵ Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (27.06.2021.)

²⁶ Stipčević 2006, 566-567.

²⁷ Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (27.06.2021.)

²⁸ Isto.

U ovom razdoblju osnovan je laboratorij za restauraciju (*Laboratorio di restauro*) i arhivski odjel (*Sezione Archivi*). U arhivskom odjelu čuvala se arhivska građa obitelji Barberini i Chigi zajedno s Poslanicom sv. Petra i drugom arhivskom građom rimskih crkvi.²⁹ Poslanicu sv. Petra pisanu grčkim jezikom Vatikanskoj je knjižnici osobno predao papa Pavao VI. 1966. godine.³⁰

Razvojem tehnologije dolazi i do inovacija u knjižnicama. Tako je početkom 50-ih godina počelo snimanje rukopisa knjižnice na mikrofilmove³¹. Ovaj proces trajao je do 1957. godine, a mikrofilmovi su pohranjeni u *Memorijalnoj knjižnici Pija XII.* na Sveučilištu Saint Luis, u SAD-u. Također, prefekt Leonard E. Boyle u potpunosti zamjenjuje papirne kataloge elektroničkim. Razvojem knjižničkog fonda i brojnim inovativnostima, Vatikanska knjižnica privlači sve više država koje nude svoju financijsku pomoć. Godine 1981. osniva se udruga *American Friends of the Vatican Library* koja podupire knjižnicu financirajući izdavanje znanstvenih publikacija i drugih projekata. Njemačka biskupska konferencija, u razdoblju od 1982. do 1984., pruža financijsku potporu za izgradnju novih prostora za rukopise koji se nalaze ispod dvorišta knjižnice.³²

Danas, Vatikanska knjižnica broji 180 000 rukopisa, 1 600 000 tiskanih knjiga, 9 000 inkunabula, 300 000 medalja i kovanica, 150 000 novina, 1 000 crteža i gravura te preko 200 000 fotografija.³³

²⁹Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (27.06.2021.)

³⁰Mercier 2001, 321.

³¹ Tehnika prenošenja izvornoga dokumenta u smanjeni oblik (mikrooblik) pogodan za pohranu i čuvanje. (Mikrografija, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=40752> (08.07.2021.))

³²Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (27.06.2021.)

³³Isto.

3. Važnost knjižnice

3.1. Gutenbergova Biblija

Johannes Gutenberg rođen je u Mainzu. Bio je njemački tiskar i izumitelj tipografije. Kao tridesetogodišnjak odlazi u Strasbourg u kojem se bavi zlatarskom djelatnošću, brušenjem dragog kamenja te proizvodnjom zrcala koje je naučio od oca. Još od svoje mladosti, Gutenberg mašta kako bi mehanički umnožio knjigu, a od 1440. godine intenzivno radi na izradi tiskarske preše i metalnih slova. Od svojih prijatelja obrtnika naručuje potreban materijal: jedan zlatotokar mu je izrezao slova, dok mu je stolar izradio prešu.³⁴

S obzirom da je potrošio sva novčana sredstva na izradu tiskarskog stroja, Johannes Gutenberg primoran je posuditi novac uz pomoć kojeg će tiskati prvu knjigu u povijesti čovječanstva, Bibliju. Novac je posudio od bankara Johannes Fusta. Gutenberg 1452. godine započinje tiskanje Biblije. Nije slučajnost da je baš Biblija bila knjiga kojom će Gutenberg potvrditi svoj izum. U to vrijeme, svaka knjižnica, i ona samostanska i ona sveučilišna, posjedovala je Bibliju. Pri izboru Biblije, Gutenberg nije imao na umu širenje Božje riječi, već profit. Želio je otisnuti knjigu koja će mu donijeti dobru zaradu.³⁵

Tikanje Biblije trajalo je tri godine i završilo je 1455. godine. Bila je velikog formata, podijeljena u dva sveska s ukupno 1280 stranica. Pisana je gotičkim slovima uglatog oblika, a tekst na stranicama raspoređen je u dva stupca i 42 retka. Gutenberg je otisnuo između 180 i 200 primjeraka Biblije, od kojih 30 na pergameni, a ostatak na papiru. Zbog dugova u koje je upao, Gutenberg nije mogao vratiti posuđeni novac Fustu te je sudskom odlukom bio primoran odstupiti od tiskare i predati mu je. Nakon što je izgubio tiskaru, pretpostavlja se da je radio na drugim knjigama, no kako na niti jednoj knjizi na kojoj je radio nije navedeno njegovo ime, sa sigurnošću mu se može pripisati samo Biblija.³⁶

Gutenbergovu Bibliju Tridentski koncil proglasio je službenim i obaveznim izdanjem Biblije u Crkvi. Od prve tiskane Biblije danas je sačuvano samo 49 primjeraka koji se nalaze u muzejima i knjižnicama diljem svijeta. Čak 8 primjeraka čuva se u knjižnicama u SAD-u, 1 se nalazi u Gutenbergovu muzeju u Mainzu, u Vatikanskoj knjižnici se nalaze 2 primjerka, dok se po 1 primjerak nalazi u ostalim velikim gradovima poput Londona, Tokija, Pariza i dr.³⁷

³⁴ Rebić, Adalbert. „Gutenbergova Biblija“; Bogoslovska smotra : Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, br. 1 (2003): 226 // <https://hrcak.srce.hr/27967> (27.06.2021.)

³⁵ Isto, 227.

³⁶ Hebrang Grgić 2018, 79.

³⁷ Rebić, Adalbert. „Gutenbergova Biblija“; Bogoslovska smotra : Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, br. 1 (2003): 228 // <https://hrcak.srce.hr/27967> (28.06.2021.)

Primjerci Gutenbergove Biblije koji se čuvaju u Vatikanskoj knjižnici digitalizirani su i dostupni online.³⁸

3.2. Vatikanski kodeks

Vatikanski kodeks (*Codex Vaticanus*) je najpoznatiji i najstariji biblijski rukopis napisan na pergameni. Smatra se najstarijim postojećim pergamentnim primjerkom Biblije. Potječe iz 4. stoljeća i vjeruje se da je nastao 350. godine u Egiptu. Kodeks je u izvornom obliku bio potpuna kršćanska Biblija sa Starim i Novim zavjetom. Stari zavjet je uglavnom cjelovit i sastoji se od 617 listova, dok Novi zavjet čine 142 lista. Novi zavjet prekinut je s poslanicom Hebrejima 9,4 no nastavak slijedi iza poslanice Solunjanima.³⁹

Tekst kodeksa pisan velikim uncijalnim slovima ispisan je u tri stupca sa 40 redaka. Na samom početku nalazi se vatikanski pečat, dok se na kraju Kodeksa nalazi i francuski štambilj. On je vjerojatno posljedica Napoleonova vremena kada je Kodeks, od 1797. do 1815. godine bio otuđen iz Vatikanske knjižnice i odnesen u Francusku.⁴⁰ Rukopis kodeksa pisan je na pergameni⁴¹. Važno je istaknuti kako neki listovi sadrže rupe koje su nastale uslijed pripreme ili pogrešne kože. Također su prisutni tragovi rukovanja, poneka ogrebotina te mjesta na kojima je kiselina tinte izjela pergament. Sva ova oštećenja, ipak ne otežavaju čitanje teksta.⁴² Zanimljivo je istaknuti da, iako se radi o važnim crkvenim knjigama, prostor za rukopis se koristio ekonomično. Jedna knjiga stavljala se u susjedni stupac gdje je u prethodnom završila prijašnja knjiga. Također, pisari nisu ništa poduzimali da bi svaka biblijska knjiga počinjala na početku stranice ili svešćića.⁴³

Kako je Vatikanski kodeks stigao u Vatikansku knjižnicu nije poznato. Vjeruje se da je Kodeks stigao na zapad 1483. godine za vrijeme Firentinskog sabora kao dar bizantskog cara Ivana VII. papi Eugenu IV. Prema nekim izvorima papa Nikola V. je kodeks već 1483. godine smjestio u Vatikansku knjižnicu.⁴⁴ Drugi pak izvori govore (s obzirom na sličnosti s rukopisima ostalih kodeksa južne Italije) o mogućem boravku Vatikanskog kodeksa u južnoj Italiji. Prema

³⁸Incunabule. Vatican Digital Library: <https://digi.vatlib.it/inc/detail/11002824> (28.06.2021.)

³⁹Hohnjec, Nikola. „Predstavljanje Vatikanskog kodeksa B. Papina donacija faksimil izdanja za zadarsku zbirku Biblija“ ; Bogoslovska smotra : Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, br. 4 (2002): 521 // <https://hrcak.srce.hr/28801> (28.06.2021.)

⁴⁰ Isto, 523.

⁴¹ Pisaća podloga napravljena od kože sitne stoke (obično kože i ovce). U antičko doba u mnogim civilizacijama (poput Mezopotamije i Egipta) se pisalo na životinjskoj koži. (Pergament, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47573> (08.07.2021.))

⁴² Isto, 524.

⁴³ Isto, 525.

⁴⁴ Isto, 521.

ovim izvorima, Kodeks su u 7. st. donijeli egipatski kršćani koji su bježali od arapskih muslimanima na Siciliju gdje su se smjestili u tamošnje samostane. Pretpostavlja se da je kardinal Bessarion, kojeg je papa Eugen I. zadužio za južnotalijanske samostane, prenio Vatikanski kodeks u Rim. Niti jedna od ovih tvrdnji nema dovoljno dokaza, no ono što se sa sigurnošću može reći da prije 1443. godine nema Kodeksa u Vatikanskoj knjižnici.⁴⁵ Zahvaljujući digitalizaciji građe, Vatikanski kodeks je dostupan online na stranicama Digitalnog arhiva Vatikanske knjižnice.⁴⁶

3.3. Numizmatički kabinet

Numizmatički kabinet (*Medagliere*) dio je Vatikanske knjižnice koji sadrži razne numizmatičke predmete poput kovanica, medalja, pečata, graviranog kamenja, raznih odljeva i sl. Sadrži i 300 000 službenih medalja i kovanica pape. Zadaća numizmatičkog kabineta je klasificirati i katalogizirati građu kako bi bila dostupna istraživačima. Katalog numizmatičke građe dostupan je online.⁴⁷

Počeci prikupljanja numizmatičke građe potječu iz 16. st. i pripisuju se papi Marcelu II. koji je kao glavni knjižničar Vatikanskoj knjižnici donirao svoju kolekciju rijetke numizmatičke građe među kojom se ističe velik broj starih kovanica. Svoj pravi početak, numizmatički je kabinet doživio 1738. godine kada je papa Klement XII. Corsini za (do tada prilično zanemaren) numizmatički kabinet kupio kolekciju od 328 grčkih i rimskih medalja. Od tada kreće razvoj numizmatičkog kabineta.⁴⁸

Papa Benedikt XIV. Lambertini, između 1741. i 1743. godine kupuje slavnu kolekciju kardinala Gaspara Carpegna koja ne sadrži samo kovanice, već i nakit i tzv. *tessere* (ulaznice za kazalište koje izgledaju kao kovanice). Također, numizmatičkoj zbirci dodaje i 5 000 papinskih kovanica. Papa Klement XII. Rezzonico priključio je numizmatičkom kabinetu 150 zlatnih kovanica te kompletnu zbirku papinskih srebrnih medalja. Zbog neurednog držanja građe, Giovanni Elia Baldi započinje njihovu katalogizaciju i sistematizirano ih pohranjuje. Predlaže razmjenu građe među muzejima te tako dolazi do rijetkih primjeraka. S vremenom,

⁴⁵ Isto, 527.

⁴⁶ Manoscritto – Vat.gr.1209. Digital Vatican Library https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1209?ling=it (28.06.2021.)

⁴⁷ Monete e medagli. Catalogo Online della Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://opac.vatlib.it/med?ling=it> (28.06.2021.)

⁴⁸ Dipartimento del Gabinetto Numismatico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/dipartimento-gabinetto-numismatico.html> (28.06.2021.)

građa se povećava brojnim privatnim donacijama, između kojih valja istaknuti ostavštinu već spomenute Kristine Švedske.⁴⁹

Početak 19. st., invazijom Napoleona i Francuske, osim rukopisa i knjiga otuđen je i numizmatički kabinet te on gotovo više ne postoji. Godine 1800. papa Pio VII. Chiaramonti kupuje čuvenu kolekciju rimskih kovanica. Zbog straha da ne budu otuđene, papa ih skriva u svojoj kući. Premda opasnost od Francuske nije u potpunosti nestala, numizmatički kabinet Knjižnice se polako oporavlja, prije svega zahvaljujući brojnim kovanicama pronađenim tijekom arheoloških iskopa u Rimu i okolici.⁵⁰

Nakon pada Napoleona, Vatikanska knjižnica traži od Pariza povrat otuđenih predmeta. Iako više nisu postojale cjelokupne kolekcije, papinska delegacija morala se zadovoljiti istim brojem kovanica, ali ne nužno onih iz Vatikanske knjižnice. Nakon povratka iz Francuske, svi predmeti su smješteni u stare ormare u kapelicu sv. Pia V. pored knjižnice. Nedugo zatim, numizmatički kabinet dobiva prvog kustosa, oca Tessiera koji je bio zadužen za nadzor i vođenje zbirke. Početkom 20. st. kabinet je obogaćen izvanrednom zbirkom od 26 000 papinskih kovanica. Povećanje numizmatičkog kabineta se kontinuirano nastavlja s jedne strane kupnjom predmeta, a s druge strane brojnim donacijama.⁵¹

Numizmatički kabinet Vatikanske knjižnice jedan je od najbogatijih takvih kabineta na svijetu. Nedvojbeno sadrži izuzetno rijetke i vrijedne predmete što ga čini izuzetno poznatim. Danas u numizmatičkom se kabinetu ističu tri najvažnije zbirke: kolekcija papinskih kovanica, kolekcija papinskih medalja, te kolekcija rimskih kovanica. Među ostalim, tu se nalaze i kolekcije grčkih, bizantskih, srednjovjekovnih, istočnjačkih te kineskih kovanica. Osim medalja i kovanica, kabinet sadrži i 10 000 različitih odljevaka te mnoštvo rimskih dragulja.⁵²

3.4. Izdavačka djelatnost Vatikanske knjižnice

Sami počeci izdavačke djelatnosti vezani za Svetu Stolicu počinju za vrijeme Nikole V. (1447 – 1455.) i njegovog pomoćnika Andreja Bussija, prethodnika Bartolomea Platine. Bussi započinje izdavanje brojnih djela na latinskom u izdavačkom uredu Conrada Sweynheyma i Arnolda Pannartza. Za vrijeme kada Vatikanska knjižnica tek započinje sa svojim radom, Bussi već tiska djela poganskih i crkvenih autora te klasične i sakralne tekstove. Papa Marcelo II. tijekom svojeg pontifikata odabire djela za tiskanje, određujući i oblik fonta kojim će se djela

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

tiskati uz savjete brojnih izdavača toga vremena. Na njegovu inicijativu otvara se tiskara u Rimu koju vode četiri kardinala, no tiskara se gasi 1570. godine.⁵³

Godine 1587. papa Siksto V. bulom *Eam semper ex omnibus* osniva papinsku tiskaru koja ima znanstveno i tehničko osoblje zaduženo za djelatnost izdavanja i širenja znanja o rukopisima. Nedugo zatim, osniva se i kardinalska skupina (*Congregazione cardinalizia*) čija je zadaća kontroliranje djela koje se objavljuju, a koja se odnose na Sveto pismo, papu, i na druga crkvena djela kako bi bila u skladu s Tridentskim koncilom. Papinska tiskara 1590. godine izdaje prvo izdanje Vulgate, tzv. Sikstove Biblije na latinskom jeziku. U ono vrijeme, papinska tiskara nalazila se neposredno pored Vatikanske knjižnice. Fizička blizina knjižnice i tiskare bila je bitna jer su rukopisi čuvani u knjižnici često služili kao izvori tekstova tiskanih u tiskari. Upravitelj tadašnje tiskare bio je Domenico Basa. Tiskara prestaje postojati u 17. stoljeću.⁵⁴

3.4.1. Katalozi rukopisa

Tijekom vladavine papre Klementa XI., 1700. godine, tadašnji kustos Knjižnice iznosi papi detaljan plan za ponovno otvaranje tiskare, no njeno otvaranje će pričekati još neko vrijeme. Tijekom 18. st. knjižnica sadrži repozitorij u kojem se nalaze vrijedni tipografski materijali, stilovi slova i ploče koje se koriste prilikom tiskanja. U knjižnici se razvijaju novi stilovi slova te se pripremaju nova djela za tiskanje. Godine 1756. knjižnica započinje s važnim projektom popisivanja rukopisa knjižnice, s katalogom na orijentalnim jezicima. Za projekt su bili zaduženi Giuseppe Simoni i Stefano E. Assemani. Katalog je bio planiran u 6 svezaka, no izdavanje staje nakon trećega.⁵⁵

Papa Leon XII., 1825. godine ponovno uspostavlja Vatikansku tiskaru opskrbljujući je najmodernijom opremom tog vremena uključujući nove stilove slova te tiskarsku prešu kupljenu u Engleskoj. Prvi kustos knjižnice, a kasnije i glavni knjižničar, Angelo Mai potiče izdavanje tekstova koji se temelje na vatikanskim kodeksima uključujući i one poganske. Prvo i najpoznatije takvo djelo je Ciceronova (do tada neobjavljena) *De re publica* tiskana 1822. godine u tiskari Francesca Bourlièa za koje je Mai osmislio novi stil slova. Isto tako, njegova

⁵³ Editoria. Biblioteca Apostolica Vaticana : <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/editoria.html> (30.06.2021.)

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

je ideja bila izdavanje faksimila već spomenutog *Kodeksa B*, za koji se vjeruje da je najstariji postojeći primjerak Biblije, koje je provedeno između 1868. i 1881. godine.⁵⁶

Za svoga pontifikata, papa Leon XII. otvara Vatikansku knjižnicu široj javnosti te potiče katalogizaciju građe. U tu svrhu, osniva *Komisiju za izdavanje kataloga Vatikanske knjižnice* kako bi se katalogiziralo što više rukopisa koji bi omogućili lakše snalaženje znanstvenicima i istraživačima koji dolaze u knjižnicu. U narednim godinama izdani su brojni katalozi rukopisa, građe važnih knjižnica koje se nalaze u Knjižnici (Palatina, Urbinska knjižnica i dr.). Katalozi su objedinjeni u zbirci *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices manuscripti recensiti*.⁵⁷

3.4.2. Zbirka *Studi e tesi*

Pod vodstvom pape Leona XIII. osniva se zbirka *Studi e tesi* koja uključuje dva područja. Prvo se odnosi na originalne studije odnosno istraživanja, a drugo na neobjavljene tekstove ili one za koje je potrebno napisati nove kritičke osvrtne. Većina istraživanja se odnosi na zbirke rukopisa Knjižnice. Zbirka također predstavlja različite discipline poput paleografije, klasične, srednjovjekovne i moderne filologije, zatim talijansku književnost, povijest kanonskog prava i Crkve te različita istraživanja humanista.⁵⁸

Prvi svezak objavljen je 1900. godine. Iako je svezak izdala Vatikanska tiskara, nije bila naznačena na naslovnoj stranici nego se samo spominje u naznakama kod kvalifikacije autora. Svi autori bili su članovi znanstvenog osoblja knjižnice. Danas zbirka ima preko 500 objavljenih svezaka i predstavlja najvažniji proizvod vatikanske tiskare. Zbirka je glavni posrednik putem kojeg se objavljuju rezultati istraživanja koja se uvijek provode u skladu s idejama začetnika Ehrlea. Prema Ehrleu, zadatak knjižnice nije samo čuvati svoja dobra, već i dopustiti znanstvena istraživanja koja se temelje na njenoj građi.⁵⁹

3.4.3. Zbirke faksimila i ilustrirana izdanja

Uz kataloge rukopisa i zbirku *Studi e tesi*, Vatikanska knjižnica ima i bogatu zbirku faksimila. Ponajviše su to faksimili rukopisa, ali i tiskanih i ilustriranih izdanja. Sami počeci izrade faksimila datiraju iz 1898. godine kada na već spomenutoj Međunarodnoj konferenciji u San Gallu, Franz Ehrle govori o očuvanju i restauraciji građe te potiče fotografsko bilježenje

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

građe prije i nakon restauracije. Potaknuta tom idejom, Knjižnica stvara zbirku *Codices e Vaticanis selecti phototypice expressi* koja sadrži faksimile najvažnijih vatikanskih kodeksa.⁶⁰

Faksimili prije svega služe očuvanju izvorne građe i njenog potencijalnog uništavanja kontinuiranim korištenjem te pružaju lakši pristup građi i njihovo istraživanje. Knjižnica sadrži i faksimile građe koja potječe iz starih crkvenih knjižnica uključujući njihove rukopise restaurirane u knjižnici. Tu se nalaze i faksimili rimskih karata, već spomenute numizmatičke zbirke te ilustrirane građe koja prije svega obuhvaća kartografsku građu: atlase, nautičke karte, zemljovide i dr. Faksimili kartografske građe još uvijek nisu dostupni javnosti i još se uvijek radi na njihovoj digitalizaciji.⁶¹

3.5. Vatikanska škola bibliotekarstva

Dvadesete i tridesete godine 20. stoljeća za Vatikanski knjižnicu i razvoj bibliotekarstva predstavljaju plodno razdoblje. Godine 1931. uspostavljaju se pravila prema kojima se tiskaju katalozi. Ovaj bitan rad za razvoj bibliotekarstva plod je međunarodnog rada predvođenog norveškim knjižničarem Johnom Ansteinsonom. Kao podloga novom pravilniku poslužila su britansko-američka pravila za katalogiziranje uz određene prilagodbe koje se odnose na crkvenu građu.⁶²

Imajući pripremljena pravila za katalogizaciju bilo je potrebno oformiti i poučiti nove osobe koje će postati uspješni katalogizatori. U ono vrijeme, broj katalogizatora bio je malen i čak ih niti Vatikanska knjižnica nije imala dovoljno. Školu bibliotekarstva koja se nalazi u sklopu Vatikanske knjižnice osnovao je papa Pio XI. Prvo predavanje održano je 1934. godine, a uvodni govor je održao kardinal Eugène Tisserant. U svom je govoru istaknuo važnost knjižničara te potrebu za očuvanjem građe koja je preostala od starih knjižnica koje su se nalazile u crkvama i samostanima. Kao zadaću škole navodi poučavanje o očuvanje građe, njene obrade te omogućavanja njenog korištenja. Također, govori o važnosti organiziranja knjižnice i građe u njoj.⁶³

Prvih godina, škola je imala dva smjera. Prvi smjer je nosio naziv *Katalogizacija i klasifikacija knjiga* i obuhvaćao je pravila katalogiziranje, različite vrste kataloga i dr. Na drugom smjeru *Bibliografija i opća organizacija knjižničnih usluga* podučavalo se kako

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Scuola Vaticana di Biblioteconomia. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/scuola-biblioteconomia/storia-scuola.html> (30.06.2021.)

⁶³ Isto.

odabrati, kupiti, očuvati građu te omogućiti njeno korištenje. Svi profesori koji su bili zaposleni u školi imali su bogato iskustvo prakse u najvažnijim knjižnicama SAD-a. Tečaj je trajao godinu dana i uključivao je 50 predavanja i praktične vježbe. Postupno se povećava broj studenata pa su tako prve godine bila upisana 33 studenta, a pete 82, dok je u prvih sedam godina sveukupno upisano 424 studenta. S obzirom na velik broj upisanih, postrožena su pravila pa je stoga u prvih sedam godina diplomiralo manje od polovice upisanih, njih 200. Školu su najviše pohađali studenti iz Italije, zatim iz Španjolske, Južne Amerike, Francuske, Njemačke, Nizozemske, ali i istočnih država poput Kine i Indije.⁶⁴

Prvo sjedište škole bilo je u dvorištu Belvedere, između Vatikanske knjižnice i Apostolskog arhiva. Prvih godina, škola nije imala dvoranu gdje su se održavala predavanja, nego se ona održavala u uredima knjižnice kako bi se odmah pokazala i praksa onog o čemu se govorilo. Povećanjem broja studenata osigurava se prostor od 100 sjedećih mjesta u kojem se nalaze vitrine s izloženom građom: inkunabulama, rukopisima, rijetkom građom i sl. Od 1999. godine, kako bi se smanjio broj upisa studenata uvodi se novo pravilo. Primaju se samo one osobe koje imaju diplomu kanonskog prava.⁶⁵

Akadske godine 2000./2003. škola dobiva novo sjedište koje se nalazi u prizemlju palače sv. Pavla. Novo sjedište osigurava veći i bolje opremljen prostor za rad. Posjeduje informatičku učionicu sa 48 mjesta u kojoj svaki student ima svoje računalo. Škola ima i dvije manje dvorane. U jednoj se nalazi stručna knjižnica, dok su u drugoj pohranjeni bibliografski radovi studenata škole. Danas, škola u jednoj akademskoj godini upisuje 30 studenta. Preduvjet za upis škole je završen diplomski studij ili licencija kanonskog prava. Cijena dvogodišnjeg školovanja iznosi 1 800 eura.⁶⁶

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

4. Zaštita i očuvanje građe

S obzirom na velik broj rukopisa i vrlo stare građe, Vatikanska je knjižnica tijekom svoje povijesti razvila različite laboratorije i projekte koji se brinu za zaštitu i očuvanje građe. Laboratoriji su opremljeni najmodernijim tehnikama visoke kvalitete kako bi se pružila najbolja usluga. Osoblje koje je zaposleno u ovim odjelima visoko je obrazovano i posebno specijalizirano. Knjižnica razlikuje laboratorij za restauraciju i laboratorij za fotografiju. Od 2010. godine Knjižnica započinje i vrlo bitan projekt digitalizacije svojeg fonda.

4.1. Laboratorij za restauraciju

Od njenih samih početaka, Vatikanska knjižnica ističe važnost zaštite i očuvanja svoje građe. Papa Siksto IV., bulom *Ad Decorem Militantis Ecclesiae*, 1475. godine imenuje prvog kustosa čija je zadaća briga za očuvanje građe. Već u 15. stoljeću knjižnica imenuje tzv. *fumulusa*, osobu koji je odgovoran za obranu knjiga od štete uzrokovane insektima, prašinom i vlagom. Prvi restaurator Vatikanske knjižnice bio je Niccolo Fery, a imenovao ga je papa Pavao IV. 1555. godine. Njegova zadaća bila je održavanje zbirki knjiga koje je uključivalo popravak papira, zamjenu kopči na knjigama te uvez knjiga. U procesu restauriranja sudjelovali su restauratori i knjigoveže, ovisno o vrsti posla. Svakoga dana u prostoriji gdje su boravili i radili, morala su biti pripremljena tri mala kruha i dva vrča vina koje su imali na raspolaganju kao okrepu. Zadaća restauratora i knjigoveža bila je zamjena uveza knjiga, popunjavanje rupa na papirima, prepisivanje izbljedjelih slova, a ponekad i prepisivanje cijelih stranica knjige, ako je to bilo potrebno.⁶⁷

Tajnik pape Siksta V., Angelo Rocca u jednom svom djelu opisuje način očuvanja knjiga u knjižnici te opisuje njihove karakteristike te sam izgled knjiga. Također, jedan dio svojeg rada posvećuje detaljnim opisima na koji se način provodi zaštita knjiga, pa tako primjerice opisuje način na koji se skida prašina s knjiga te navodi recept za ljepilo od brašna. Tijekom sljedećih stoljeća brojne osobe pružile su važan doprinos u području restauracije knjižničnog fonda. Tako valja istaknuti Antonija Piaggia, koji je 1753. godine osmislio posebnu opremu za odmotavanja svitka papirusa. Najvažnija osoba koja je pridonijela važnosti restauracije bio je Franz Ehrle. Bio je prefekt knjižnice u razdoblju od 1895. do 1914. godine. Posvetio je svoje vrijeme proučavanju rukopisa oštećenih korozijom tinte. Također, proučavao je i palimpseste⁶⁸

⁶⁷Laboratorio di Restauro. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/laboratorio-restauro.html> (28.06.2021.)

⁶⁸Rukopis na papirusu ili pergamentu s kojega je izbrisan prvotni tekst i na njegovu mjestu napisan novi. (Palimpsest, natuknica. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46273> (08.07.2021.))

koji su bili uništeni kemikalijama korištenima kako bi se omogućila bolja čitljivost teksta. Došao je do zaključka kako je prije restauriranja prije svega potrebno odrediti kako je šteta nastala i prema tome planirati samu restauraciju.⁶⁹

Potaknut razmišljanjima Franza Ehrlea, koji je kao zadaću restauracije navodio spašavanje bogate zbirke rukopisa i tiskanih knjiga od mogućih prirodnih, kemijskih i bioloških uništenja, papa Leon XII., 1890. godine osniva laboratorij za restauraciju. Nakon nekoliko različitih promjena smještaja, 1936. godine laboratorij je konačno zauzeo svoje mjesto ispod muzeja Chiaramonti gdje se nalazi i danas, a godine 2008., udvostručio je svoj prostor. Laboratorij za restauraciju Vatikanske knjižnice smatra se jednim od najstarijih laboratorija takve vrste koji se nalazi u sklopu knjižnice.⁷⁰

S obzirom da se radi o jako osjetljivoj i rijetkoj građi, osoblje koje radi u prostorima laboratorija izuzetno je obrazovano i s velikom odgovornošću pristupa svakom pojedinom zadatku imajući na umu nepovratni gubitak ukoliko nešto pođe po zlu. Kolika se važnost pridaje očuvanju građe, svjedoče podaci da se koriste najnovija sredstva i tehnike za dezinfekciju knjiga i uklanjanje prašine. Kod same restauracije građe, svaka faza restauracije dokumentira se opsežnim opisom rada u kojem se navode korišteni materijali i tehnike. Sve je popraćeno fotografijama kojima se dokumentira svaka pojedina faza restauracije. Planira se stvaranje baze podataka vezanih za svaki pojedini restaurirani predmet, a uključili bi se i podaci o restauriranju prije 1920. godine koji se još uvijek nalaze zapisani na karticama. Takva baza podataka pružila bi bolji pregled i lakšu mogućnost pretraživanja korištenih tehnika i materijala te drugih podataka.⁷¹

4.2. Laboratorij za fotografiju

Laboratorij za fotografiju Vatikanske knjižnice usko je povezan s laboratorijem za restauraciju. Već 1898. godine na Međunarodnoj konferenciji u San Gallu čija je tema bila restauracija i očuvanje građe, Franz Ehrle ističe potrebu za umnažanjem fotografija kodeksa kako bi se zabilježilo stanje građe prije restauracije te kako bi se vidjeli rezultati i razlike nakon restauracije.⁷²

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

⁷²Laboratorio Fotografico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/laboratorio-fotografico.html> (29.06.2021.)

Od samog početka razvoja laboratorija pa sve do 20-ih godina 20. stoljeća, zbog neposjedovanja dovoljno opreme, posao umnažanja fotografija bio je povjeren osobama koje su se bavile fotografijom izvan knjižnice. Ponekad, čak su i učene osobe koje su dolazile u knjižnicu imale dopuštenje za umnažanje fotografija vlastitom opremom. Zahvaljujući papi Piu XI. službeno je, 1938. godine, osnovan laboratorij za fotografiju. Papa je laboratorij opremio brojnim kamerama, među kojima je bila i ona za crni, bijeli i mikrofilm u boji, dijapozitivima različitih formata te strojem za samo umnažanje fotografija.⁷³

Nakon Drugog svjetskog rata, laboratorij za fotografiju započinje projekt snimanja građe na mikrofilm. Projekt započinje 1950-ih godina i traje 10 godina. Ovim projektom snimljeno je 70% ukupnog broja rukopisa pohranjenih u Vatikanskoj knjižnici. Potaknut iskustvom uništenja brojne građe tijekom vojnih operacija, papa Pio XII. se odlučuje za osiguravanje sigurnog prostora za mikrofilmove. Posebno za ovu namjenu, izgrađena je *Memorijalna knjižnica Pia XII.* na Sveučilištu u Saint Luisu u SAD-u.⁷⁴

Idućih godina, napretkom tehnologije, knjižnica osigurava nove kamere kako bi se građa što kvalitetnije presnimila na mikrofilm. Godine 1975. glavna tema Međunarodne konferencije održane u Vatikanskoj knjižnici bila je upravo umnažanje fotografija u sklopu zaštite i očuvanja rukopisa i starih tiskanih knjiga. Na konferenciji se također ističe potreba za osnivanjem arhiva koji će sadržavati izvorne fotografije rukopisa te tako osigurati očuvanje originala. Govori se i o potrebi standardizacije tehnika i mehanizama koji bi se koristili pri umnožavanju fotografija.⁷⁵

Danas, laboratorij za fotografiju koristi se najnovijom digitalnom tehnologijom. Posjeduje brojne kamere, skenere, printere i strojeve za prijenos fotografskih datoteka na film visoke kvalitete. Nastavlja se projekt dopune mikrofilmova rukopisa i starih tiskanih knjiga s ciljem njihovog dugoročnog očuvanja. Osoblje koje radi u laboratoriju visoko je obrazovano te se stalno usavršava kako bi se omogućila što kvalitetnija obrada građe. Neki od najznačajnijih projekata koje laboratorij provodi su dokumentiranje vodenih žigova, provođenje projekta za obnovu palimpsesta te pružanje pristupa građi oštećenoj nagrizanjem tinte ili plijesni.⁷⁶

⁷³ Isto.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

4.3. Projekt digitalizacije

Premda knjižnica već više od 500 godina prikuplja, čuva te restaurira svoju građu kako bi bila dostupna javnosti, korištenje knjiga, posebice onih starih i krhkih, postupno dovodi do njihovog uništenja. Kako bi održala svoju početnu ulogu (omogućavanje pristupa učenim osobama i korištenje knjižničkog fonda) te ujedno očuvala svoju građu za buduće generacije, knjižnica 2010. godine započinje svoj put ka digitalnom očuvanju građe.⁷⁷

Projekt digitalizacije zamišljen je kao posao koji bi uz pomoć međunarodne suradnje omogućio digitalizaciju rukopisa i tiskanih knjiga uzimajući u obzir već spomenute preporuke s Međunarodnog kongresa održanog 1975. godine. Prije samog početka projekta provedeno je detaljno istraživanje ispitujući i određujući tehnike i opremu koja će se koristiti tijekom projekta. Laboratorij za fotografiju u suradnji s laboratorijem za restauraciju, informatičkom službom te centrom za obradu podataka vodi i upravlja projekt digitalizacije korištenjem adekvatnih tehnika za umnažanje. Digitalizacija fotografija se pomno nadzire te se oprema redovito ažurira.⁷⁸

Digitalizirana građa besplatno je dostupna na platformi DigiVatLib⁷⁹, a originali analognih fotografija čuvaju se u posebnom arhivu (*Archivio fotografico analogico*). Arhiv sadrži 54 000 mikrofilmova rukopisa, 33 000 dijapozitiva u boji i 35 000 crno-bijelih filmskih traka.⁸⁰ S obzirom da je pristup knjižnici ograničen na znanstvenike i istraživače, ovaj hvalevrijedan projekt nudi pristup i ostalim osobama ovoj rijetkoj i vrijednoj građi. Osim toga, digitalizacija građe omogućuje njeno dugotrajno očuvanje za buduće generacije što potvrđuje i sama filozofija knjižnice koja kaže kako se jednim dodiranjem rukopisa omogućuje očuvanje i besplatno objavljivanje baštine za buduće generacije.⁸¹

⁷⁷Il progetto di digitalizzazione. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/il-patrimonio/il-progetto-di-digitalizzazione.html> (29.06.2021.)

⁷⁸Laboratorio Fotografico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/labiblioteca/laboratorio-fotografico.html> (29.06.2021.)

⁷⁹Home. Digital Vatican Library <https://digi.vatlib.it/> (08.07.2021.)

⁸⁰Laboratorio Fotografico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/labiblioteca/laboratorio-fotografico.html> (29.06.2021.)

⁸¹Il progetto di digitalizzazione. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/il-patrimonio/il-progetto-di-digitalizzazione.html> (29.06.2021.)

5. Arhivska građa

Arhivi i knjižnice su baštinske institucije koje imaju za cilj prikupljanje, čuvanje, zaštitu i davanje na korištenje građe, odnosno gradiva. One su također mjesto susreta arhivista i knjižničara. Vrlo često se događa da se u ovakvim institucijama nalaze dokumenti vezani za političke i vjerske aktivnosti osnivača. Iako pored Vatikanske knjižnice postoji odvojen Apostolski arhiv, tzv. *Archivio Apostolico*, knjižnica i dalje sadrži veliku količinu arhivske građe. Povećanjem arhivskog fonda Vatikanske knjižnice javlja se potreba za izradom odvojenog odjela unutar knjižnice gdje bi se nalazili arhivski dokumenti. Tako se krajem 70-ih godina osniva arhivski odjel gdje se danas nalazi građa koja je u knjižnicu stigla u različitim razdobljima i pod različitim okolnostima. Arhivska građa se dijeli na arhive raznih povijesnih obitelji, arhive koji potječu iz rimskih bazilika, arhiv kneževine Orange, Federica Patetta i onaj talijanske sveučilišne konfederacije.⁸²

5.1.1. Arhivi obitelji

Prvi veliki arhiv koji je 1902. godine ušao u posjed Vatikanske knjižnice je arhiv plemićke obitelji Barberini. Arhiv sadrži rukopise i tiskane knjige. Osim dokumenata vezanih za obitelj, u arhivu se nalaze i dokumenti vezani za brojne opatije kojima je upravljala obitelj Barberini. Drugi važan arhiv kojeg je 1922. godine talijanska vlada darovala Svetoj Stolici sadrži 25 000 rukopisa i tiskanih knjiga te zbirku slika Gian Lorenza Berninija. Arhiv je prije dolaska u Knjižnicu nalazio u palači plemićke obitelji Chigi u Aricciju.⁸³

5.1.2. Arhivi rimskih bazilika

Godine 1940., prema želji pape Pia XI. i Pia XII. iz Bazilike sv. Petra preseljen je arhiv koji sadrži Poslanicu sv. Petra. Ovaj arhiv predstavlja jedan od najvažnijih blaga Vatikanske knjižnice što zbog svoje veličine, što zbog njegove kulturne, umjetničke i crkvene povijesti. Arhivski dio sadrži pergamene i papire vezane u sveske, s dokumentima koji potječu od 10. st. pa na dalje, a koji uključuju poslovne knjige, dokumente vezane za opatije, evidencije raznih obnašatelja dužnosti, arhiv bratstva sv. Egidija, spise s rimskih seminara i dr. Osim arhiva iz Bazilike sv. Petra, Knjižnica sadrži i druge arhive bazilika poput onog iz Bazilike sv. Anastazije, sv. Marije iz Cosmedina, Sv. Angela iz Pescherije i dr.⁸⁴

⁸²Sezione Archivi. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/sezione-archivi.html> (30.06.2021.)

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto.

5.1.3. Arhivi javih bilježnika kneževine Orange

Još jedan važan arhiv koji se nalazi u Vatikanskoj knjižnici je onaj kneževine Orange. U njemu se nalaze dokumenti nastali između 1311. i 1557. godine koji uključuju 447 potpisa i 452 papirnata sveska. Građu koju su sastavili javni bilježnici kneževine omogućuje kompletnu rekonstrukciju kulturne povijesti Provanse. U prvoj polovici 20. st. Vatikanska knjižnica ovaj arhiv preuzima iz Apostolskog arhiva gdje se čuvao zajedno s ostalim dokumentima iz Avignona. Sva građa koja se nalazi u arhivu proizlazi iz papinskog arhiva u Avignonu.⁸⁵

5.1.4. Arhivska zbirka Patetta

Federico Patetta bio je talijanski povjesničar koji je proučavao i bavio se talijanskim pravom. Predavao je na sveučilištima u Pisi, Rimu, Sieni, Modeni i mnogim drugim. Tijekom svog života prikupio je veliku količinu autograma, rukopisa, pergamena i knjiga. Nakon njegove smrti građa je otišla u raznim smjerovima, no najveći dio koji obuhvaća autograme, pergamene i rukopise darovan je Vatikanskoj knjižnici. Danas se zbirka dijeli na: *Autograme i dokumente*, *Pergamene*, *Zbirku Patetta* i *Rukopise*. Samo neki dijelovi ovog arhiva su dostupni javnosti.⁸⁶

5.1.5. Arhiv F.U.C.I

Talijanska katolička federacija studenata (*Federazione Universitaria Cattolica Italiana*, *F.U.C.I.*) udruženje je koje predstavlja studente katoličkih sveučilišta u Italiji. Zadaća udruženja je promovirati i podupirati sveučilišna istraživanja te održavati povijesni arhiv katoličkih sveučilišta. Osim toga, pružaju financijsku potporu u vidu nagradnih stipendija, stipendija za studiranje i istraživanja.⁸⁷ Za vrijeme pontifikata pape Pavla VI, povjesničar Michele Maccarrone je Vatikanskoj knjižnici donirao 52 spremnika s osobnim arhivima nekih od upravitelja udruženja i drugih značajnih osoba poput Marie Terese Balestrino, Marie Carene, Angele Gotelli, Anne Martino i dr. Arhiv još uvijek nije dostupan za korištenje.⁸⁸

5.2. Vatikanski apostolski arhiv

Vatikanski apostolski arhiv (*Archivio Apostolico Vaticano*) sadrži obilno i raznoliko arhivsko gradivo od najveće važnosti za crkvenu i opću povijest svih naroda i zemalja. Prije

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷Fondazione FUCI. Federazione Universitaria Cattolica Italiana. <http://www.portale.fuci.net/fondazione-fuci/> (30.06.2021.)

⁸⁸Sezione Archivi. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/sezione-archivi.html> (30.06.2021.)

svega, sadrži arhivsku građu srednjeg vijeka koja često pruža najbolje i jedine izvore iz tog razdoblja. Građa koja se nalazi u arhivu nastala je tisućljetnim djelovanjem papinstva i Svete Stolice.⁸⁹ Vatikanski apostolski arhiv od početka svojeg nastanka zamišljen je kao središnji arhiv Svete Stolice.

Od samih početaka, rimska crkva uz svoje bilješke i liturgijske rukopise čuva i razne dokumente arhivske prirode (akti sinoda, zapisi o mučenicima, razna pisma i sl.). Početkom 5. st. spominje se *scrinum Romanae ecclesiae* izraz koji potvrđuje da je postojala papinska biblioteka i arhiv koji su se vjerojatno nalazili u Lateranu. U razdoblju od 9. do 11. st., uslijed krhkosti papira, raznih nemira i stranačkih borbi, propala je sva značajna građa. Zbog ovih okolnosti, današnji arhiv nema originale koji potječu prije druge polovice 10. st.⁹⁰

Tijekom 13. st. Sveta Stolica seli svoje sjedište iz Laterana u Vatikan te se tako seli i nova prikupljena arhivska građa. Nedugo zatim, prelaskom papa u Avignonu, arhiv opet mijenja svoje sjedište. Za vrijeme Zapadnog raskola, avignonsku palaču preuzima protupapa Klement VII., te papa Urban VII. u Rimu ispočetka prikuplja arhivsku građu. Za očuvanje dijela arhiva koji je vraćen iz Avignona u Rim zaslužan je papa Siksto IV., koji najstarije registre pisama pristigle iz Avignona smješta u Vatikansku knjižnicu, točnije u odjel *Biblioteca segreta*.⁹¹

Prvi pravi središnji arhiv Svete Stolice ustanovio je papa Pavao V. u Apostolskoj palači u Vatikanu. Za arhiv je odredio tri dvorane Vatikanske knjižnice. Nova ustanova koja je kasnije nazvana *Tajni vatikanski arhiv* nastala je oko 1611. godine. Tijekom narednih godina u arhiv pristiže sve više građe. Zanimljivo je istaknuti da se građa pristigla u arhiv do 1614. godine i danas nalazi u istim originalnim ormarima i u istim prostorijama oslikanim freskama. Do 1630. godine arhiv je činio dio Vatikanske knjižnice, no tada dolazi do njegovog odvajanja.⁹²

Godine 1810., tijekom Napoleonove opsade Italije, arhiv je pretrpio najveće gubitke u svojoj povijesti. Napoleon je sve papinske arhive dao prevesti u Pariz, a nakon njegove propasti, tek je jedna trećina građe vraćena u Vatikan. Zbog velike količine građe i nedostatka prostora, arhiv 1977. godine, dobiva novo spremište koje se nalazi ispod zemlje. Ovo spremište

⁸⁹ Kovačić, Slavko. "Tajni vatikanski arhiv i ostali papinski arhivi"; *Croatica Christiana periodica*, br. 11 (1983.): 1 // <https://hrcak.srce.hr/98790> (30.06.2021.)

⁹⁰ Isto, 7-8.

⁹¹ Isto.

⁹² Isto, 9.

osigurava prostor od 50 km smještajne duljine s metalnim policama uz najmodernija rješenja zračenja, rasvjetu, održavanje stalne temperature i postotka vlage u zraku.⁹³

Vatikanski apostolski arhiv sadrži različite vrste važnih dokumenata koji su obilježili povijest. Najpoznatiji i najkontraverzniji među njima su zasigurno oni o Galileu Galileju, Henriku VII. i Martinu Lutheru. Zbog mogućnosti korištenja građe izvan svrhe istraživanja, većina građe arhiva je nedostupna za javnost. Arhiv je podijeljen u različite fondove, a neki od njih su:

1. *Indici* – fond u kojem se nalaze različita arhivska pomagala označeni brojkama od 1-1 136 nastali od 1614. godine pa nadalje.
2. *Armadi I-LXXX* – fond koji je prije nosio naziv *Archivio Segreto*. Građa se nalazi u ormarima i predstavlja arhivske dokumente koji su činili prvotnu jezgru Vatikanskog arhiva. Fond broji 550 svezaka.
3. *Archivio di Castel S. Angelo* – čini bogatu zbirku posebno važnih dokumenta iz srednjeg vijeka .
4. *Cancellaria Apostolica* – fond je podijeljen u tri dijela i sadrži papinska pisma.
5. *Segreteria di Stato* – predstavlja fond koji se ističe svojom opsežnošću. U njemu se nalaze važni dokumenti vezani za povijest cijelog svijeta.

Unutar arhiva nalaze se i razni drugi fondovi koji sadrže pisma upućena papi, poput *Segreteria dei brevi ai principi*, *Segreteria dei memoriali*, *Segreteria delle lettere latine* i mnogi drugi.⁹⁴

Danas, u sklopu Vatikanskog apostolskog arhiva nalazi se dvogodišnja Škola za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku (*Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica*). Osnovao ju je papa Leon XIII., 1884. godine. Cilj škole je oformiti nove arhiviste, diplomate i paleografe kako bi, između ostalog, stvorili novo potencijalno osoblje arhiva. Najviše studenata koja pohađa ovu školu su laici koji nakon njenog završetka rade u različitim rimskim institucijama, ali i onima izvan Italije.⁹⁵ Tako su primjerice hrvatski povjesničari Viktor Novak i Miho Barada također završili ovu školu.⁹⁶

Važno je istaknuti, da je do 2019. godine, Vatikanski apostolski arhiv nosio naziv Vatikanski tajni arhiv (*Archivio Segreto Vaticano*). Zbog pogrešnog tumačenja, papa Franjo se

⁹³ Isto, 10.

⁹⁴ Isto, 20.

⁹⁵ *La Scuola*. Scuola Vaticana di Paleografia Diplomatica e Archivistica.

<http://www.scuolavaticanapaleografia.va/content/scuolavaticanapaleografia/it/la-scuola.html> (30.06.2021.)

⁹⁶ Kovačić, Slavko. "Tajni vatikanski arhiv i ostali papinski arhivi"; *Croatia Christiana periodica*, br. 11 (1983.): 12 // <https://hrcak.srce.hr/98790> (30.06.2021.)

odlučuje za promjenu njegovog naziva. Naime, riječ „tajni“ dolazi od latinske riječi *secretum* što prije svega znači „privatan“, no razvojem jezika došlo je do semantičke promjene u značenju ove riječi te se naziv arhiva često pogrešno shvaćao kao tajni arhiv, a ne privatni arhiv.⁹⁷

⁹⁷Note Storiche. Archivio Apostolico Vaticano. <http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche.html> (30.06.2021.)

6. Zaključak

Vatikanska knjižnica, unatoč brojnim selidbama same Knjižnice i njene građe (uključujući i njeno preseljenje izvan Italije u Francusku tijekom tzv. Avignonskog sužanjstva i selidbe Svete Stolice u Francusku) nakon brojnih političkih nemira i otuđenja njene građe, danas i dalje sadrži i čuva mnoštvo vrlo rijetke, jedinstvene i stare građe. Premda je tijekom svoje povijesti pretrpjela brojne gubitke, njena važnost do danas se nije promijenila niti umanjila.

Obzirom da sadrži brojnu rijetku i staru građu, prije svega stare rukopise, Knjižnica se pobrinula da osigura najbolju moguću uslugu kada je riječ o zaštiti i očuvanju svoje građe. Tome svjedoče laboratorij za restauraciju i laboratorij za fotografiju koji se nalaze unutar Knjižnice. Opremljeni su najsuvremenijim i najboljim tehnikama i materijalima za obradu, restauraciju i očuvanje građe. Osoblje knjižnice i svih njenih odjela je visoko obrazovano i specijalizirano za rad u Vatikanskoj knjižnici.

Na kraju, važan korak u očuvanju svoje građe, Knjižnica je napravila 2010. godine kada je pokrenula projekt digitalizacije građe. S obzirom da je korištenje knjižnice dopušteno samo istraživačima i znanstvenicima, ovaj hvalevrijedan projekt omogućio je i drugim osobama pristup bogatoj građi koju Knjižnica nudi, ali prije svega dugoročno očuvanje svoje građe za buduće generacije koje će tek doći.

7. Literatura

Avignonski pape. Natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krlež, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4847> (26.06.2021.)

Bibliofilija, Natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krlež, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7456> (26.06.2021.)

Dipartimento del Gabinetto Numismatico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/dipartimento-gabinetto-numismatico.html> (28.06.2021.)

Dovranić, Ivan. „Ivan Damiš, Iz moje crkvenopovijesne bibliografije“; *Arhivski vjesnik* 39., br. 39 (1996): 202-203. // <https://hrcak.srce.hr/65268> (26.06.2021.)

Editoria. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/editoria.html> (30.06.2021.)

Fondazione FUCI. Federazione Universitaria Cattolica Italiana. <http://www.portale.fuci.net/fondazione-fuci/> (30.06.2021.)

Hebrang Grgić, Ivana. *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*. Zagreb: Ljevak, 2018.

Hessel, Alfred. *Povijest knjižnica: pregled od njihovih najranijih početaka do današnjih dana*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977.

Hohnjec, Nikola. „Predstavljanje Vatikanskog kodeksa B: Papina donacija faksimil izdanja za zadarsku zbirku Biblija“ ; *Bogoslovska smotra : Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, 72, br. 4 (2002): 521- 541 // <https://hrcak.srce.hr/28801> (28.06.2021.)

Home. Digital Vatican Library. <https://digi.vatlib.it/> (08.07.2021.)

Il progetto di digitalizzazione. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/il-patrimonio/il-progetto-di-digitalizzazione.html> (29.06.2021.)

Incunabule. Digital Vatican Libraby. <https://digi.vatlib.it/inc/detail/11002824> (28.06.2021.)

Kovačić, Slavko. “Tajni vatikanski arhiv i ostali papinski arhivi”; *Croatica Christiana periodica* 7, br. 11 (1983.): 1-31 // <https://hrcak.srce.hr/98790> (30.06.2021.)

Kristina, natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krlež, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34030> (27.06.2021.)

La Scuola. Scuola Vaticana di Paleografia Diplomatica e Archivistica. <http://www.scuolavaticanapaleografia.va/content/scuolavaticanapaleografia/it/la-scuola.html> (30.06.2021.)

Laboratorio di Restauro. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/laboratorio-restauro.html> (28.06.2021.)

Laboratorio Fotografico. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/laboratorio-fotografico.html> (29.06.2021.)

Manoscritto–Vat.gr.1209. Digital Vatican Library
https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1209?ling=it (28.06.2021.)

Mercier, Jacques. *Povijest Vatikana*. Zagreb: Barbat, 2001.

Mikrografija, natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=40752> (08.07.2021.)

Monete e medaglie. Catalogo online della BAV. <https://opac.vatlib.it/med?ling=it> (28.06.2021.)

Note Storiche. Archivio Apostolico Vaticano.
<http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/l-archivio/note-storiche.html>
(30.06.2021.)

Palimpsest, natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46273> (08.07.2021.)

Pergament, natuknica. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, mrežno izdanje. // <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47573> (08.07.2021.)

Rebić, Adalbert. „Gutenbergova Biblija“; *Bogoslovska smotra : Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, 73, br. 1 (2003): 225-232 // <https://hrcak.srce.hr/27967> (27.06.2021.)

Scuola Vaticana di Biblioteconomia. Biblioteca Apostolica Vaticana.
<https://www.vaticanlibrary.va/it/scuola-biblioteconomia/storia-scuola.html> (30.06.2021.)

Sezione Archivi. Biblioteca Apostolica Vaticana. <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/sezione-archivi.html> (30.06.2021.)

Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Matica hrvatska, 2006.

Storia. Biblioteca Apostolica Vaticana. // <https://www.vaticanlibrary.va/it/la-biblioteca/la-storia-della-BAV.html#terzo> (26.06.2021.)

Zlatar, Zdenko. „Kraljevstvo Slavena u međunarodnom političkom, ekonomskom i kulturnom kontekstu“; *Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 43, br. 1 (2011): 15-36 // <https://hrcak.srce.hr/76384> (26.06.2021.)

Povijesni razvoj i važnost Vatikanske knjižnice

Sažetak

Vatikanska knjižnica (*Biblioteca Apostolica Vaticana*) jedna je od najznačajnijih knjižnica svijeta. Bogata povijest, zbirke vrijednih rukopisnih knjiga, inkunabule te druge tiskane knjige čine ovu knjižnicu posebnom. Iako je službeno utemeljena 1450. godine u Vatikanu, od pape Nikole V., papinska knjižnica i spisi imaju bogatu povijest još od VI. stoljeća. Veliku ulogu u razvoju knjižnice imao je papa Siksto IV. koji je knjižnici osigurao zaseban prostor, knjižničare i knjigoveže.

Danas knjižnica broji milijun i pol knjiga, više od 7 200 inkunabula te više od 70 000 rukopisa. Jedno od najvažnijih djela Vatikanske knjižnice svakako je Vatikanski kodeks (*Codex Vaticanus*), koji sadrži rukopis Biblije pisan grčkom uncijalom koji potječe iz prve polovice IV. stoljeća te sadrži cjelovite zapise Starog i Novog zavjeta. Osim Vatikanskog kodeksa, knjižnica posjeduje i prvotisak Gutenbergove Biblije.

Do 17. stoljeća dio knjižnice je činio i tzv. Vatikanski tajni arhiv (*Archivio Segreto Vaticano*) koji je papa Franjo preimenovao u Vatikanski apostolski arhiv. Arhiv sadrži dokumentarnu baštinu dragocjenu za Katoličku Crkvu, ali i razne dokumente o Galileu Galileju, Henriku VIII. i Martinu Lutheru.

Pristup knjižnici je ograničen zbog očuvanja vrijednih knjiga koje se u njoj nalaze. Ideja o digitalizaciji Vatikanske knjižnice pokrenuta je 2010. godine, a realizirana je 2014. godine. Danas je velik broj građe Vatikanske knjižnice digitaliziran i dostupan online.

Ključne riječi: Vatikan, knjižnica, arhiv, rukopisi, Vatikanski kodeks

Historical development and importance of Vatican library

Summary

Vatican Library (*Biblioteca Apostolica Vaticana*) is one of the most significant libraries in the world. Rich history, collection of valuable manuscripts, incunabulas and other printed books make this library special. Although officially founded in 1450 in Vatican, by Pope Nicholas V., papal library and writings have a rich history dating back to VI. century. Pope Sixtus IV. played a major role in the development of the library, which provided the library with a separate space, librarians and bookbinders.

Today, the library has a milion and a half books, more than 7,200 incunabulas and more than 70,000 manuscripts. One of the most important works of the Vatican Library is certainly the Vatican Codex (Codex Vaticanus), which contains a manuscript of the Bible written in Greek uncial dating from the first half of the IV. century and contains complete records of the Old and New Testaments. In addition to the Vatican Codex, the library also has the first edition of Gutenberg Bible.

Until the 17th century, part of the library was the Vatican Secret Archive (*Archivio Segreto Vaticano*) which Pope Francis renamed to the Vatican Apostolic Archives. The archive contains documentary heritage valuable to the Catholic Church, but also various documents about Galileo Galilei, Henry VIII. and Martin Luther.

Access to the library is limited due to the preservation of valuable books contained in it. The idea of digitizing the Vatican Library was launched in 2010 and was realizes in 2014. Today, a large number of Vatican Library materials have been digitized and made available online.

Key words: Vatican, library, archive, manuscripts, Vatican Codex